

Рівчаченко Олена Анатоліївна,
професор кафедри юридичної
психології Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВУ СТЕРЕОТИПІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ВЗАЄМОДІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ГРОМАДЯНАМИ

Сучасні трансформаційні процеси у сфері правоохоронної діяльності зумовлюють підвищення ролі ефективної службової комунікації працівників органів та підрозділів Національної поліції України. Особливої актуальності набуває дослідження детермінантів, які зумовлюють формування дискримінаційних виявів у діяльності правоохоронців. Одним із таких предикторів є соціальні стереотипи, які можуть як спростувати процес сприйняття громадян, так і спричинити викривлення оцінки ситуації.

Законодавство під *дискримінацією* розуміє ситуацію, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [1].

Аналіз наукової та методичної літератури дозволяє визначити *стереотип* як спрощене та усталене уявлення про групу осіб, їх представника, явище, подію, яке формується під впливом певного соціального досвіду. У контексті юридичної психології поступова стереотипізація виступає елементом професійного мислення, яке дозволяє швидко орієнтуватися в типових ситуаціях, однак водночас може призводити до упередженості та конфліктів.

О. Є. Блинова у своїх наукових працях виокремила певні функції стереотипу:

– когнітивну (становлення світоглядних уявлень);

– захисну (підтримання вже сформованої узгодженості реальності та уникнення психологічного дискомфорту) [2; с. 8].

Детермінований процес становлення стереотипних уявлень у працівників поліції викликаний сукупністю таких факторів:

– попередній професійний досвід роботи з певною категорією осіб;

– службові негативні установки щодо певної діяльності;

– організаційна культура в середовищі поліцейських;

– категоризація та спрощення;

– зовнішній інформаційний вплив (ЗМІ, інформаційні мобільні застосунки та ін.);

– міжгрупова взаємодія та ін.

Формування стереотипів в роботі поліцейського спровоковане частим повторенням подібних ситуацій, які сприяють узагальненню характеристик окремих осіб, або явищ, до рівня групових уявлень, що формує стереотипні моделі сприйняття.

До основних стереотипів поліцейських при взаємодії з громадянами можна віднести:

– соціально-демографічні (національна приналежність, вік, суспільне становище, статус тощо);

– типізовані уявлення про правопорушників та злочинців (профайлінг, упередження, суб'єктивізм, когнітивне викривлення);

– професійно-рольові стереотипи (очікування поведінки від особи на основі узагальнення його трудової діяльності);

– гендерні стереотипи (зниження значущості гендерних ролей в поліцейській діяльності);

– організаційні стереотипи (викривлені уявлення про діяльність поліцейського, керівника, молодих кадрів та ін.).

Наявність у поліцейського низки перерахованих стереотипів провокує упереджене (з певною підозрою) ставлення до окремих категорій громадян, що може призводити до прямої дискримінації та порушення принципів дотримання прав і свобод громадян. Як наслідок, конфлікти, які виникають через порушення поліцейськими гарантованих Конституцією України основних прав і свобод громадян, провокують зниження рівня довіри населення до правоохоронних органів та ефективність їх діяльності.

Водночас, наявність стереотипного мислення не завжди негативно характеризується. У певних ситуаціях стереотипи можуть виконувати адаптивну функцію, сприяючи швидкому реагуванню та

прийняттю рішень, що значно економить час та дає можливість виявляти потенційних правопорушників. Проте, поліцейським необхідно чітко розуміти межі їх застосування.

Досить часто, стереотипне мислення та спрощення певних професійних дій може вказувати на наявність в правоохоронця професійної деформації. У поліцейського розвиваються спрощені уявлення соціальної реальності, що поступово призводить до:

- вияву антипатії;
- агресивної поведінки;
- зниження комунікативної компетенції;
- конфліктів;
- зловживання владними повноваженнями;
- формалізму в роботі;
- неправомірного застосування сили;
- викривлення важливої інформації;
- порушення службової дисципліни.

З метою профілактики появи та вияву стереотипного мислення серед поліцейського важливого значення набуває професійна психологічна підготовка поліцейських. Відповідна підготовка має бути спрямована на розвиток критичного мислення, емоційного інтелекту, навичок ефективної комунікації та професійних умінь правоохоронця. Важливим також є впровадження тренінгових програм, що формують усвідомлення когнітивних викривлень у поліцейських і способів їх подолання. У Національній поліції України мають бути сформовані єдині підходи не лише до взаємодії з громадянами, а й підвищення якості професійної діяльності працівників поліції.

Список використаних джерел

1. Блинова О. Є. Поняття стереотипу у просторі наукових категорій *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»* : зб. наук. праць. Херсон : Гельветика, 2014. Вип. 1. Т. 2. С. 7–11.
2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 верес. 2012 р. № 5207-VI. *Офіційне видання Відомості Верховної Ради України* від 09.08.2013 № 32, стор. 1720, ст. 412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>